

تعاون، سال بیستم، شماره ۲۰۶ و ۲۰۷، شهریور و مهر ۱۳۸۸

بررسی نقش تعاون در توسعه کارآفرینی مطالعه موردی شرکتهای تعاونی استان آذربایجان شرقی

فرید اکبرپور دباغی^۱

چکیده

با توجه به جایگاه خطیر بخش تعاون در ایجاد فرصتهای مناسب برای کسب و کارهای کوچک و متوسط در سرتاسر کشور به نظر می‌رسد این بخش می‌تواند از طریق آموزشها و مهارتهای تعاونی و اشاعه فرهنگ تعاون و همکاری گروهی، نقش اساسی در توسعه کارآفرینی خلاق در سطح کشور و استان ایفا نماید (گل محمدی، ۱۳۸۵). این تحقیق نیز در سال ۱۳۸۶ با هدف بررسی نقش اداره کل تعاون استان آذربایجان شرقی در توسعه کارآفرینی در سه بخش کلی انجام پذیرفته است. بدین منظور داده‌های مورد نیاز از راه مطالعات کتابخانه‌ای و پرسشنامه جمع‌آوری شده است. جامعه آماری پژوهش شامل ۳ گروه: استادان دانشگاه و صاحب‌نظران امر کارآفرینی، مدیران و کارشناسان ادارات تعاون استان و مدیران و مسئولان شرکتهای تعاونی فعال در سطح استان آذربایجان شرقی بوده که با استفاده از روش نمونه‌گیری کوکران نمونه مورد نیاز تعیین شده و دیدگاه آنها در پاسخ‌گویی به سؤالات تحقیق مورد استفاده قرار گرفته است.

---

۱. کارشناس ارشد مهندسی صنایع و مدرس مرکز آموزش عالی علمی کاربردی جهاد دانشگاهی تبریز
e-mail:farid_akbarpour@yahoo.com

نتایج تحقیق نشان می‌دهد که پنج شاخص (برون سازمانی) شامل ۳۳ عامل، از دیدگاه ۳ گروه جامعه آماری، با شدت تأثیر زیاد، به عنوان عوامل مؤثر بر توسعه کارآفرینی ذکر شده‌اند. به اعتقاد دو گروه از جامعه آماری یعنی مدیران شرکتهای تعاونی و مدیران و کارشناسان ادارات تعاون استان، عملکرد تعاون (وضعیت موجود) از نظر این ۵ شاخص در حد متوسط به پایین ارزیابی شده است. همچنین براساس نتایج به دست آمده، از بین شاخصهای پنجگانه، دو عامل سیاستگذاری و برنامه‌ریزی و تسهیلات و کمکهای مالی و غیرمالی دارای بیشترین تأثیر بوده‌اند.

همچنین براساس اطلاعات به دست آمده، عوامل درون‌سازمانی مؤثر بر توسعه کارآفرینی - که با ۲۹ عامل مورد سنجش قرار گرفتند - از نظر شرکتهای تعاونی با میانگین امتیازاتی بیشتر از حد متوسط (۲/۵) به عنوان عوامل تأثیرگذار معرفی گردیدند. نتایج بررسی عملکرد یا نقش بالفعل اداره کل تعاون استان آذربایجان شرقی نیز حاکی از آن است که این اداره طی پنج سال اخیر (۱۳۸۲-۸۶) با ایجاد نزدیک به ۲۰۰۰۰ شغل جدید و جذب ۳۲۳/۴ میلیون ریال سرمایه و ایجاد ۲۴۱۰ تعاونی، موفق عمل نموده است.

کلیدواژه‌ها:

کارآفرینی، الگوهای نظری و عملی توسعه کارآفرینی، تعاون، آذربایجان شرقی

مقدمه

در اقتصاد رقابتی و مبتنی بر بازار، کارآفرینی به مثابه «موتور توسعه اقتصادی» به کار گرفته شده است، زیرا می‌تواند به افزایش بهره‌وری، ایجاد اشتغال و رفاه اجتماعی و در نهایت، رشد و توسعه اقتصادی کشورها کمک کند (احمدپورداریانی، ۱۳۷۹). امروزه براساس دیدگاه‌های اندیشمندان توسعه در خصوص نقش و ضرورت کارآفرینان در فرایند توسعه اقتصادی اتفاق نظر وجود دارد و اهمیت آموزشهای هدفمند به طور اعم و آموزشهای فنی و حرفه‌ای به طور اخص در توسعه و پرورش کارآفرینی بر کسی پوشیده نیست (بیات، ۱۳۸۳). تجارب فراوانی

از کشورهای توسعه یافته نشان می‌دهد بخش عظیمی از دستاوردهای توسعه اقتصادی مرهون توسعه کارآفرینی به ویژه از طریق ایجاد کسب و کارهای کوچک با ماهیت گروهی و تعاونی بوده است. بنابراین با توجه به جایگاه خطیر بخش تعاون در کشور در ایجاد فرصتهای مناسب برای کسب و کارهای کوچک و متوسط در سرتاسر کشور به نظر می‌رسد این بخش در موقعیتی قرار گرفته است که می‌تواند از طریق آموزشها و مهارتهای تعاونی و اشاعه فرهنگ تعاون و همکاری گروهی نقش اساسی در توسعه کارآفرینی خلاق در سطح کشور و استان ایفا نماید (وزارت تعاون، ۱۳۸۴).

در متون نظری بر این نکته تأکید می‌شود که در صورت نبود کارآفرینی خلاق در یک جامعه، جویندگان فرصتها و کارآفرینان کیزنری^۱ فعالیتهای اقتصادی کشور را به زمینه‌های فاقد ارزش افزوده پایدار هدایت می‌کنند و اشتغال مؤثر به شرطی حاصل می‌شود که فرایند تخریب خلاق وضع موجود مستقر شود (سعیدی کیا، ۱۳۸۳). این مهم حاصل نمی‌شود مگر اینکه بسترهای اصلی رشد و رواج کارآفرینی فراهم گردد. براین اساس محورهای اساسی پژوهش حاضر این است که بخش تعاونی تا چه حد در توسعه و ترویج کارآفرینی استان نقش داشته است و مشکلات و محدودیتهای عمده موجود در این زمینه کدامند؟ و اصولاً چگونه می‌توان از طریق بخش تعاونی کارآفرینی در استان را توسعه داد؟

با عنایت به اینکه یکی از مهمترین دغدغه‌های نظام جمهوری اسلامی ایران به ویژه در سالهای اخیر و فرارو، ایجاد زمینه اشتغال مولد در کشور است، در برنامه سوم توسعه اقتصادی- اجتماعی جمهوری اسلامی ایران، موارد متعددی راجع به حمایت از کارآفرینان و ترویج فرهنگ کارآفرینی وجود داشته و عمدتاً توجه دولت به مقوله کارآفرینی نیز از زمان تدوین این برنامه آغاز شده است. در سیاستهای کلی برنامه سوم، از مجموع موارد ۳۶ گانه در فصل

۱. کارآفرینان به دو گروه شومپتری و کیزنری تقسیم می‌شوند که اولی نقش و وظیفه ایجاد فرصتها را بر عهده دارد و به آنان کارآفرین گفته می‌شود و دومی از شم شناخت و بهره‌برداری از فرصتها برخوردار است که به آنها مدیران فرصت طلب گفته می‌شود.

اقتصادی، اجتماعی، سیاسی، دفاعی و امنیتی، ده مورد اختصاص به اشاعه فرهنگ و روحیه خلاقیت، کار و تلاش و کارآفرینی و همچنین ایجاد زمینه‌های مناسب و آموزش کارآفرینان و حفظ امنیت سرمایه‌گذاری و اصلاح مقررات به نفع کارآفرینان دارد، به گونه‌ای که در بند ۱۰ فصل اقتصادی حفظ امنیت سرمایه‌گذاری، ارج نهادن به سازندگی و کارآفرینی و حرمت دارایی‌های حاصل راه‌های قانونی و مشروع توجه شده و در بند ۱۶ این فصل «آموزش و بازآموزی نیروی انسانی در سطوح گوناگون برای پاسخگویی به نیاز بنگاه‌های اقتصادی و فراهم ساختن مهارت‌ها و تخصص‌های لازم در همه سطوح» مورد توجه قرار گرفته است. در بند ۲۱ از فصل فرهنگی نیز «توجه به پرورش و شکوفایی استعدادها، تشویق خلاقیت و نوآوری علمی و تقویت امر پژوهش و بالا بردن توان علمی و فناوری کشور» بیان شده است. این روند توجهات، در برنامه چهارم توسعه نیز ادامه داشته و بر پایه سیاست‌های کلی، لزوم توجه و ترویج کارآفرینی را مورد تأکید قرار داده است. در برنامه چهارم مواد مختلفی (در حدود ۳۲ مورد) به موضوع کارآفرینی و کارآفرینان پرداخته و در برخی از مواد نیز موضوع توسعه کارآفرینی از طریق بخش تعاون مورد توجه قرار گرفته است.

بنابراین با توجه به ضرورت موضوع و فقدان پژوهشی جامع در خصوص نقش تعاونیها در ایجاد و توسعه کارآفرینی، مقاله حاضر با هدف «بررسی روشهای توسعه کارآفرینی از طریق بخش تعاون در سطح استان» به رشته تحریر درآمده است. در راستای این هدف، مطالعه عملکرد بالفعل بخش تعاون استان در توسعه و ترویج کارآفرینی در سطح استان، مطالعه میزان نقش و مساعدت بخش تعاون استان در ترویج و پرورش کارآفرینان و ارائه پیشنهادهاى عملی و اجرایی در راستای توسعه و ترویج کارآفرینی از طریق بخش تعاون در سطح استان انجام شده است.

روش تحقیق

پژوهش حاضر به لحاظ هدف از نوع تحقیقات کاربردی و به لحاظ روش از نوع تحقیقات توصیفی است. در این تحقیق برای جمع‌آوری اطلاعات از دو روش مطالعه

کتابخانه‌ای و مطالعه میدانی استفاده شده است. جامعه آماری پژوهش شامل مدیران و کارشناسان ادارات تعاون استان آذربایجان شرقی، استادان دانشگاه و صاحبان حوزه کارآفرینی و مدیران شرکتهای تعاونی فعال در سطح استان بوده است. بر اساس ماهیت تحقیق و تعداد شرکتهای تعاونی، جهت نمونه‌گیری از روش تصادفی طبقه‌بندی شده و با توجه به حجم جوامع مورد بررسی، جهت تعیین تعداد نمونه از سه روش تمام‌شماری و نظری و کوکران استفاده شده است. به دلیل محدود بودن تعداد کارشناسان و مدیران اداره تعاون، از روش تمام‌شماری، در مورد جامعه آماری استادان و کارشناسان از روش نمونه‌گیری نظری و یا قضاوتی^۱ (در این روش نمونه‌گیری با توجه به ماهیت تحقیق، بخشی از یک جامعه آماری براساس نظر و قضاوت افراد صاحب‌نظر و یا خود پژوهشگر به عنوان نمونه‌آماري برای بررسی انتخاب می‌شوند) و در تعیین حجم نمونه تعاونیها از رابطه کوکران استفاده شده است.

به منظور محاسبه تعداد نمونه مورد نیاز تعاونیها برای آزمون فرضیه‌ها از رابطه زیر یا همان رابطه کوکران شده است:

$$n = \frac{Nz^2 \cdot p \cdot q}{Ne^2 + z^2 \cdot p \cdot q}$$

N: حجم جامعه آماری

Z: مقدار متغیر نرمال متناظر با سطح اطمینان $1 - \alpha$ (در این پژوهش با توجه به اینکه ضریب اطمینان ۹۵٪ در نظر گرفته شده مقدار Z برابر با ۱/۹۶ است).

P: نسبت صفت مورد مطالعه در جامعه است که با توجه به عدم دسترسی به آن، حداکثر مقدار ممکن یعنی ۰/۵ در نظر گرفته شد.

1- p : q

e: مقدار خطای مجاز که در این پژوهش ۵٪ انتخاب گردید.

n: حجم نمونه آماری

با نشان دادن مقادیر فوق در رابطه کوکران، تعداد ۳۵۱ شرکت به عنوان نمونه آماری تحقیق

انتخاب شدند:

1. judgmental sampling

$$n = \frac{4021(1.96)^2 \times (0.5)(0.5)}{4021(0.05)^2 + (1.96)^2(0.5)(0.5)} = 350.658 \cong 351$$

داده‌های مورد نیاز تحقیق از طریق پرسشنامه جمع‌آوری شدند. در طراحی پرسشنامه‌ها جهت بررسی نقش تعاون در توسعه کارآفرینی، ۳۳ عامل در قالب پنج شاخص به عنوان عوامل تأثیرگذار (برون سازمانی) بر توسعه کارآفرینی و ۲۹ عامل به عنوان عوامل درون سازمانی مؤثر بر توسعه کارآفرینی در نظر گرفته شدند. با توجه به جامعه آماری تحقیق، سه دسته پرسشنامه شامل: ۱. پرسشنامه مربوط به جامعه آماری استادان، ۲. پرسشنامه مربوط به جامعه آماری کارشناسان و مدیران ادارات تعاون و ۳. پرسشنامه مربوط به جامعه آماری مدیران شرکتهای تعاونی تدوین گردید. پنج شاخص تأثیرگذار بر توسعه کارآفرینی عبارتند از: سیاستگذاری و برنامه‌ریزی، تسهیلات و کمکهای مالی و غیر مالی، اطلاع‌رسانی و آموزش و بسترسازی فرهنگی، حمایت‌های مشاوره‌ای، اصلاحات اداری.

پرسشنامه مربوط به استادان و مدیران و کارشناسان ادارات تعاون از دو قسمت تشکیل شده است: قسمت اول مربوط به مشخصات عمومی پاسخگوست و قسمت دوم شامل ۳۳ سؤال با مقیاس چهارگزینه‌ای است. این ۴ گزینه عبارتند از: اصلاً (با امتیاز صفر)، کم (با امتیاز ۱)، متوسط (با امتیاز ۲)، زیاد (با امتیاز ۳). لذا با توجه به طیف امتیازی در این بخش، حداقل نمره کسب شده صفر و حداکثر ۳ خواهد بود و امتیاز ۱/۵ به عنوان میانگین شناخته می‌شود.

تفاوت پرسشنامه کارشناسان و مدیران تعاون با پرسشنامه استادان در این است که پرسشنامه مربوط به مدیران و کارشناسان بخش تعاون در یک طیف دوسویه طراحی شده است که یک طرف آن اهمیت هر یک از ۵ عامل تأثیرگذار بر توسعه کارآفرینی را مورد سنجش قرار می‌دهد و طرف دیگر وضعیت فعلی عوامل تأثیرگذار بر توسعه کارآفرینی را نشان می‌دهد. این در حالی است که پرسشنامه استادان در یک طیف یکسویه طراحی شده است که تنها اهمیت هر یک از عوامل تأثیرگذار بر توسعه کارآفرینی را مورد سنجش قرار می‌دهد.

پرسشنامه مربوط به شرکتهای تعاونی از سه بخش تشکیل شده است که بخش اول به مانند دو نوع قبل، مربوط به مشخصات عمومی پاسخگو است، بخش دوم عوامل تأثیرگذار بر توسعه کارآفرینی در بخش تعاون و وضعیت فعلی عوامل تأثیرگذار بر توسعه کارآفرینی و بخش سوم عوامل درون‌سازمانی تأثیرگذار بر توسعه کارآفرینی و نوآوری در شرکتهای تعاونی را مورد سنجش قرار می‌دهد. بخش دوم سؤالات این پرسشنامه، به مانند پرسشنامه مربوط به مدیران و کارشناسان اداره تعاون، دارای همان ۳۳ سؤال با مقیاس چهارگزینه‌ای (از امتیاز صفر برای گزینه ۱ تا امتیاز ۳ برای گزینه ۴ و میانگین ۱/۵) می‌باشد که در یک طیف دوسویه طراحی شده است. سؤالات بخش سوم نیز که مربوط به ارزیابی تأثیر عوامل درون‌سازمانی در توسعه کارآفرینی شرکتهای تعاونی می‌باشد، از ۲۹ سؤال با مقیاس چهارگزینه‌ای تشکیل گردیده است. البته در این بخش، ۴ گزینه عبارتند از: کاملاً نامناسب، نامناسب، مناسب و کاملاً مناسب که به ترتیب امتیازات ۱ تا ۴ به آنها اختصاص یافت. بدیهی است میانگین امتیازات این بخش برابر ۲/۵ می‌باشد. در تجزیه و تحلیل داده‌ها نیز از فنون آمار توصیفی و آمار استنباطی استفاده شده است.

نتایج و بحث

۱. نقش بالفعل اداره کل تعاون استان در توسعه کارآفرینی

برای اندازه‌گیری نقش تعاون در توسعه کارآفرینی از شاخصهای تعداد شرکتهای تازه‌تأسیس و مقدار سرمایه جذب‌شده و میزان اشتغال‌زایی شرکتهای تعاونی استفاده شده است.

۱.۱. تعداد شرکتهای تازه‌تأسیس

اطلاعات جمع‌آوری شده نشان می‌دهد که اداره کل تعاون استان طی پنج سال اخیر تعداد ۲۴۱۰ شرکت تعاونی ایجاد نموده است (جدول ۱).

جدول ۱. تعداد شرکت‌های تعاونی ایجاد شده توسط بخش تعاون استان به تفکیک سال و گروه تعاونی

جمع	تعداد					نوع تعاونی
	۱۳۸۶	۱۳۸۵	۱۳۸۴	۱۳۸۳	۱۳۸۲	
۱۷۴	۵۸	۹۰	۵	۱۱	۱۰	کشاورزی
۶۰۹	۱۹۶	۳۵۵	۲۱	۱۵	۲۲	صنعتی و معدنی
۳۸	۲	۱۸	۲	۵	۱۱	چندمنظوره
۱۵۸۹	۷۰۶	۵۲۷	۱۱۹	۱۰۵	۱۳۲	خدماتی
۲۴۱۰	۹۶۲	۹۹۰	۱۴۷	۱۳۶	۱۷۵	جمع

مأخذ: اداره کل تعاون استان آذربایجان شرقی (۱۳۸۲-۸۶)

همان‌گونه که جدول ۱ نشان می‌دهد، از ۲۴۱۰ تعاونی ایجاد شده، تعاونی‌های خدماتی (شامل انواع تعاونی‌های خدماتی، حمل و نقل، مسکن و غیره) با مجموع ۱۵۸۹ تعاونی تازه تأسیس (۶۶ درصد) بیشترین تعداد شرکت‌های تازه تأسیس طی سالهای ۸۲ تا ۸۶ را به خود اختصاص داده‌اند. همچنین در طول دو سال ۸۵ و ۸۶ ایجاد انواع تعاونیها نسبت به سه سال قبل تقریباً ۷ برابر شده و بیشترین رشد مربوط به تعاونی‌های شاخه صنعتی و معدنی بوده که در طول سال ۱۳۸۵ نسبت به سالهای قبل تقریباً ۱۶ برابر گردیده است. کمترین رشد نیز مربوط به گروه تعاونی‌های چندمنظوره می‌باشد.

۲.۱. سرمایه جذب شده توسط بخش تعاون استان طی پنج سال ۱۳۸۲-۱۳۸۶

نتایج به دست آمده نشان می‌دهد کل سرمایه جذب شده توسط بخش تعاون استان در طی سالهای مورد مطالعه برابر با ۳۲۳/۳۸۳ میلیون ریال بوده است. سال ۸۵ با مقدار ۱۲۱/۷۳۲ میلیون ریال سرمایه جذب شده، بیشترین سهم و سال ۸۴ با سرمایه جذب شده‌ای برابر با ۲۱/۶۴۴ میلیون ریال کمترین سهم را در بین این سالها به خود اختصاص داده‌اند. جدول ۲ مقدار سرمایه جذب شده توسط بخش تعاون استان را در طول سالهای ۸۲ تا ۸۶ نشان می‌دهد.

جدول ۲. مقدار سرمایه جذب شده توسط بخش تعاون استان به تفکیک سال و گروه تعاونی

جمع	مقدار سرمایه جذب شده (میلیون ریال)					نوع تعاونی
	۱۳۸۶	۱۳۸۵	۱۳۸۴	۱۳۸۳	۱۳۸۲	
۲۲/۵۲۸	۳/۲۸۰	۱۵/۳۷۲	۰/۷۱۷	۱/۷۵۵	۱/۴۰۳	کشاورزی
۸۹/۹۳۸	۱۲/۱۴۶	۵۹/۹۶۱	۶/۳۸۱	۵/۶۰۳	۵/۸۴۵	صنعتی و معدنی
۸/۰۵۶	۰/۴۲	۰/۲۱۸	۰/۴۲۶	۰/۷۶۵	۶/۶۰۴	چندمنظوره
۲۰۲/۸۶	۱۰۰/۸۴۶	۴۶/۱۷۹	۱۴/۱۱۹	۱۸/۹۹۱	۲۲/۷۲۲	خدماتی
۳۲۳/۳۸۳	۱۱۶/۳۱۵	۱۲۱/۷۳۲	۲۱/۶۴۴	۲۷/۱۱۴	۳۶/۵۷۶	جمع

مأخذ: اداره کل تعاون استان آذربایجان شرقی (۱۳۸۲-۸۶)

همان گونه که جدول ۲ نشان می‌دهد، کمترین سرمایه جذب شده در طول این سالها مربوط به تعاونیهای چندمنظوره و بیشترین جذب سرمایه مربوط به گروه تعاونیهای خدماتی می‌باشد. در دو سال ۸۵ و ۸۶ میزان سرمایه جذب شده نسبت به سالهای قبلی تقریباً ۲۴۰ درصد رشد داشته که این امر تأییدکننده پویایی و کارآفرینی بخش تعاون استان می‌باشد.

۳.۱. اشتغال ایجادشده توسط بخش تعاون طی پنج سال (۱۳۸۲-۸۶)

جدول ۳ نشان می‌دهد که فعالیت تعاون استان در این زمینه مناسب بوده است، به گونه‌ای که در طول سالهای ۸۲ تا ۸۶ کل اشتغال ایجاد شده توسط این بخش برابر با ۱۹۲۱۶ نفر بوده است. در این میان سال ۱۳۸۵ با ایجاد ۸۸۸۳ شغل دارای بیشترین اشتغالزایی در بین این سالها می‌باشد. نتایج به دست آمده نشان می‌دهد که طی سالهای ۸۳ و ۸۴ اشتغالزایی بخش تعاون نسبت به سایر سالها کمتر بوده است.

جدول ۳. اشتغال ایجاد شده توسط بخش تعاون استان به تفکیک سال و گروه تعاونی

جمع	تعداد شغل ایجاد شده					نوع تعاونی
	۸۶	۸۵	۸۴	۸۳	۸۲	
۱۵۹۳	۴۲۴	۹۹۷	۲۷	۵۷	۸۸	کشاورزی
۵۳۹۴	۱۶۲۵	۳۱۴۶	۱۶۶	۱۲۰	۳۲۷	صنعتی و معدنی
۲۹۵	۱۷	۸۳	۱۲	۱۱	۱۷۲	چندمنظوره
۱۱۹۳۴	۴۸۵۱	۴۶۵۷	۷۲۲	۷۷۷	۹۲۷	خدماتی
۱۹۲۱۶	۶۹۱۷	۸۸۸۳	۹۲۷	۹۶۵	۱۵۱۴	جمع

مأخذ: اداره کل تعاون استان آذربایجان شرقی (۱۳۸۲-۸۶)

۲. بررسی عوامل مؤثر بر توسعه کارآفرینی در بخش تعاون بر مبنای گروههای مختلف جامعه

آماري

در شناسایی عوامل مؤثر بر توسعه کارآفرینی بخش تعاون ۳۳ سؤال در قالب پنج شاخص زیر تدوین گردیده است: ۱. سیاستگذاری و برنامه‌ریزی، ۲. حمایت‌های مشاوره‌ای، ۳. تسهیلات و کمک‌های مالی و غیر مالی، ۴. اصلاحات اداری، ۵. اطلاع‌رسانی، آموزش و بسترسازی فرهنگی. نتایج به دست آمده از دیدگاه جامعه آماری به شرح زیر می‌باشد:

۱.۲. اولویت بندی عوامل تأثیرگذار از دیدگاه استادان دانشگاه و صاحب‌نظران امر کارآفرینی بر اساس تحلیلهای به دست آمده، شاخص سیاستگذاری و برنامه‌ریزی در بین پنج شاخص دیگر با میانگین امتیاز ۲/۴، دارای بیشترین تأثیر می‌باشد (جدول ۴).

جدول ۴. میانگین امتیازات شاخصهای توسعه کارآفرینی از دیدگاه استادان دانشگاه و

صاحب‌نظران امر کارآفرینی

میانگین امتیاز هر شاخص	شاخصهای مؤثر بر توسعه کارآفرینی
۲/۴	سیاستگذاری و برنامه‌ریزی
۲/۱۳	تسهیلات و کمک‌های مالی و غیر مالی
۱/۹۵	اطلاع رسانی، آموزش و بسترسازی فرهنگی
۱/۹۲	حمایت‌های مشاوره‌ای
۱/۸۵	اصلاحات اداری

مأخذ: یافته‌های تحقیق

با توجه به اینکه میانگین امتیازات کسب شده برای هر شاخص از مقدار میانگین کل (۱/۵) بیشتر می‌باشد، پس پر واضح است که به اعتقاد این گروه از پاسخ‌دهندگان، تأثیر این عوامل بر توسعه کارآفرینی در بخش تعاون بسیار زیاد می‌باشد. براساس امتیازات کسب شده برای هر شاخص، در ادامه به بررسی هر کدام از این شاخصها و عوامل تأثیرگذار آنها می‌پردازیم.

۱.۱.۲. شاخصهای سیاستگذاری و برنامه‌ریزی

این شاخص دارای بیشترین امتیاز است که نشان‌دهنده تأثیر و نقش سیاستهای کلان و برنامه‌ریزی‌های بلندمدت دولت و مسئولان در توسعه کارآفرینی می‌باشد. "تدوین اهداف بلندمدت و کوتاه‌مدت کارآفرینی در بخش تعاون" در میان شاخصهای سیاستگذاری حائز بیشترین میانگین امتیاز بوده است (جدول ۵).

جدول ۵. میانگین امتیازات عوامل تأثیرگذار بر توسعه کارآفرینی از نظر شاخص سیاستگذاری

و برنامه‌ریزی

میانگین امتیاز هر عامل	عوامل مؤثر شاخص سیاستگذاری و برنامه‌ریزی
۲/۷	تدوین راهبرد کارآفرینی در بخش تعاون
۲/۸	تدوین اهداف بلندمدت و کوتاه مدت کارآفرینی در بخش تعاون
۲/۴	طراحی سیستم ارزیابی عملکرد کارآفرینی در بخشهای مختلف تعاونی
۲	ارائه گزارش حمایتها، موفقیتها و شکستهای کارآفرینی تعاونی
۲/۲	تأسیس بخش مدیریت کارآفرینی در وزارتخانه تعاون
۲/۴	میانگین نمره شاخص

مأخذ: یافته‌های تحقیق

۲.۱.۲. تسهیلات و کمکهای مالی و غیر مالی

شاخص مورد نظر با امتیاز ۲/۱۳ در دومین رتبه قرار گرفته و با هشت عامل مورد سنجش قرار گرفته است که از بین این عوامل، "ایجاد زمینه مناسب و اقدامات حمایتی در

جهت صادرات محصولات کارآفرین تعاونی " از دیدگاه استادان با میانگین امتیازی معادل ۲/۴ به عنوان تأثیرگذارترین عامل در توسعه کارآفرینی در این بخش ذکر شده است (جدول ۶).
جدول ۶. میانگین امتیازات عوامل تأثیرگذار بر توسعه کارآفرینی از نظر شاخص تسهیلات و

کمکهای مالی و غیر مالی

میانگین امتیاز هر عامل	عوامل مؤثر شاخص تسهیلات و کمکهای مالی و غیر مالی
۲	اعطای تسهیلات به شرکتهای تعاونی ورشکسته و مشکل دار برای رونق مجدد و نیز شرکتهای در حال راه اندازی و دارای رشد ویژه
۲/۳	اعطای تسهیلات ویژه و بلاعوض به شرکتهای تعاونی فعال در مناطق محروم
۲/۲	تأسیس صندوق حمایت از کارآفرینان تعاون
۱/۹	تأسیس صندوق ضمانت اعتباری کارآفرینان تعاون
۲/۲	تخصیص معافیههای مالیاتی بروام کارآفرینان
۲/۲	طرحهای تخفیف مالیاتی به افراد کارآفرین
۲/۴	ایجاد زمینه مناسب و اقدامات حمایتی در جهت صادرات محصولات کارآفرین تعاونی
۱/۹	مشارکت در تأمین کارشناسان و ذینفعان مورد نیاز کارآفرینان تعاونی در بدو تأسیس
۲/۱۳	میانگین نمره شاخص

مأخذ: یافته‌های تحقیق

۳.۱.۲. اطلاع‌رسانی، آموزش و بسترسازی فرهنگی

این شاخص با میانگین امتیاز ۱/۹۵ رتبه سوم را به خود اختصاص داده است. از بین عوامل مؤثر این شاخص " اطلاع‌رسانی شفاف در مورد خدمات و برنامه‌های حمایتی تعاون به کارآفرینان " و " اجرای برنامه‌های آموزشی برای بهبود توانمندیهای کارآفرینی اعضا، مدیران و کارکنان تعاونیها با هزینه دولت " با میانگین امتیاز ۲/۲ به عنوان مؤثرترین عوامل اثرگذار بر توسعه کارآفرینی در این بخش ذکر شده‌اند (جدول ۷).

جدول ۷. میانگین امتیازات عوامل تأثیرگذار بر توسعه کارآفرینی از نظر شاخص اطلاع رسانی، آموزش و بسترسازی فرهنگی

میانگین امتیازات هر عامل	عوامل مؤثر شاخص اطلاع رسانی، آموزش و بسترسازی فرهنگی
۱/۷	گسترش دانش عمومی در خصوص بخش تعاون و کارآفرینی تعاونی از طریق گنجاندن مطالب در کتابهای درسی مدارس و دانشگاهها
۲/۲	اجرای برنامه‌های آموزشی برای بهبود توانمندیهای کارآفرینی اعضا، مدیران و کارکنان تعاونیها با هزینه دولت
۲/۱	بخش مستمر برنامه‌های رادیویی و تلویزیونی در خصوص کارآفرینی تعاونی
۲/۲	اطلاع رسانی شفاف در مورد خدمات و برنامه‌های حمایتی تعاون به کارآفرینان
۲/۱	اطلاع رسانی شفاف در مورد قوانین حاکم بر تأسیس شرکتهای تعاونی
۱/۷	چاپ کتابچه‌های راهنمای فرصتهای کارآفرینی در بخش تعاون
۱/۹	برگزاری سمینارها و همایشهای مختلف در خصوص کارآفرینی تعاونی
۲	معرفی الگوهای کارآفرینی موفق در بخش تعاون
۱/۷	برگزاری نمایشگاههای دستاوردهای کارآفرینان تعاونی در سطح استان و کشور
۱/۹	توسعه سیستمهای اطلاعاتی و بانکهای اطلاعاتی در خصوص اطلاعات بازار، تحقیقات و... در بخش تعاون
۲	ترویج و توسعه فرهنگ رقابت بین کسب و کارهای تعاونی
۱/۹	توسعه و ترویج کارهای گروهی از طریق فرهنگ سازی و ...
۱/۹۵	میانگین نمره شاخص

مأخذ: یافته‌های تحقیق

۴.۱.۲. حمایت‌های مشاوره‌ای

با توجه به جدول ۸، شاخص مذکور با میانگین امتیاز ۱/۹۲ چهارمین شاخص تأثیرگذار ذکر شده است. بررسی عوامل این شاخص نشان می‌دهد که ۲ عامل از ۴ عامل با میانگین امتیازی برابر ۲/۲ دارای بیشترین تأثیرگذاری می‌باشند.

جدول ۸. میانگین امتیازات عوامل تأثیرگذار بر توسعه کارآفرینی از نظر شاخص حمایت‌های

مشاوره‌ای

میانگین امتیاز هر عامل	عوامل مؤثر شاخص حمایت‌های مشاوره‌ای
۲/۲	ایجاد و تقویت مراکز مشاوره‌ای در زمینه‌های مختلف (مدیریت، حسابداری و حسابرسی، فناوری، نوآوری و ...) در بخش‌های مختلف تعاونی
۱/۹	معرفی و ایجاد زمینه مناسب جهت بهره‌گیری از مشاوران برای کارآفرینان تعاون
۱/۴	تشویق اتحادیه‌های تعاونی به ایجاد و گسترش خدمات مرکزی از قبیل خریدهای مشترک، بازاریابی و فروش مشترک و ...
۲/۲	حمایت و تشویق شرکتهای تعاونی به گسترش و متنوع کردن فعالیت‌های تجاری
۱/۹۲	میانگین نمره شاخص

مأخذ: یافته‌های تحقیق

۵.۱.۲. اصلاحات اداری

این شاخص در بین ابعاد پنجگانه با میانگین امتیاز ۱/۸۵ در آخرین اولویت قرار گرفته است. در بین عوامل مؤثر این شاخص، "اتخاذ تدابیر جهت کاهش موانع اداری - دولتی در فرایندهای کارآفرینی" با میانگین امتیاز ۲/۲ دارای بیشترین تأثیرگذاری بر توسعه کارآفرینی تعاون ذکر شده است. جدول ۹ نشان‌دهنده وضعیت هر کدام از عوامل شاخص اصلاحات اداری در توسعه کارآفرینی بخش تعاون می‌باشد.

جدول ۹. میانگین امتیازات عوامل تأثیرگذار بر توسعه کارآفرینی از نظر شاخص اصلاحات اداری

میانگین امتیاز هر عامل	عوامل مؤثر شاخص اصلاحات اداری
۱/۶	اصلاح قوانین مالیاتی مرتبط با کارآفرینان تعاونی
۲/۲	اتخاذ تدابیر جهت کاهش موانع اداری - دولتی در فرایندهای کارآفرینی
۲	اتخاذ تدابیر تسریع‌کننده فرایندهای کارآفرینی ادارات تعاون
۱/۶	تنوع بخشیدن به منابع سرمایه‌ای از طریق اصلاح قوانین مربوط به افزایش سرمایه
۱/۸۵	میانگین نمره شاخص

مأخذ: یافته‌های تحقیق

۲.۲. اولویت‌بندی عوامل تأثیرگذار از دیدگاه مدیران و کارشناسان ادارات تعاون

پس از جمع‌آوری و تحلیل نتایج حاصل از پرسشنامه مشخص گردید که تمامی پنج شاخص یادشده با میانگین امتیازات پایین‌تر از حد میانگین (کمتر از ۱/۵)، وضعیت مناسبی ندارند، در حالی که پاسخ دهندگان بر تأثیرگذاری بسیار زیاد این شاخصها در بهبود و توسعه کارآفرینی بخش تعاون استان آذربایجان شرقی تأکید داشته‌اند. جدول ۱۰ نشان‌دهنده میانگین امتیازات شاخصهای پنجگانه از نظر مدیران و کارشناسان ادارات تعاون استان از دو بعد وضعیت موجود در استان و حدود تأثیرگذاری عوامل می‌باشد (جدول ۱۰).

جدول ۱۰. میانگین امتیازات شاخصهای توسعه کارآفرینی از دیدگاه مدیران و کارشناسان

ادارات تعاون

میانگین امتیاز هر شاخص		شاخصهای مؤثر بر توسعه کارآفرینی
وضعیت موجود	تأثیر در توسعه کارآفرینی	
۱/۴۶	۲/۵	سیاستگذاری و برنامه‌ریزی
۱/۵	۲/۴۸	حمایتهای مشاوره‌ای
۱/۲	۲/۳۵	تسهیلات و کمکهای مالی و غیر مالی
۱/۱۹	۲/۲	اطلاع‌رسانی، آموزش و بستر سازی فرهنگی
۱/۴	۲/۲۹	اصلاحات اداری

مأخذ: یافته‌های تحقیق

۱.۲.۲. سیاستگذاری و برنامه‌ریزی

همان‌گونه که جدول ۱۱ نشان می‌دهد، عملکرد تعاون در این بعد مناسب نمی‌باشد (امتیاز کسب شده برابر با ۱/۴۶ و پایین‌تر از میانگین است) در حالی که براساس داده‌های به دست آمده و به اعتقاد مدیران و کارشناسان ادارات تعاون، این بخش بیشترین تأثیرگذاری را در توسعه کارآفرینی دارا می‌باشد.

جدول ۱۱. میانگین امتیازات عوامل شاخص سیاستگذاری و برنامه‌ریزی

میانگین امتیاز هر عامل		عوامل مؤثر شاخص سیاستگذاری و برنامه‌ریزی
وضعیت موجود	تأثیر در توسعه کارآفرینی	
۲/۶۹	۱/۶۹	تدوین راهبرد کارآفرینی در بخش تعاون
۲/۶۹	۱/۶۹	تدوین اهداف بلندمدت و کوتاه مدت کارآفرینی در بخش تعاون
۲/۵	۱/۳۸	طراحی سیستم ارزیابی عملکرد کارآفرینی در بخشهای مختلف تعاونی
۲/۵	۱/۲	ارائه گزارش حمایتها، موفقیتها و شکستهای کارآفرینی تعاونی
۲/۳۶	۱/۴۳	تأسیس بخش مدیریت کارآفرینی در وزارتخانه تعاون
۲/۵	۱/۴۶	میانگین نمره شاخص

مأخذ: یافته‌های تحقیق

مطابق با نتایج جدول ۱۱ دو عامل " تدوین راهبرد کارآفرینی در بخش تعاون و تدوین اهداف بلندمدت و کوتاه مدت کارآفرینی در بخش تعاون " از تأثیرگذارترین عوامل در توسعه کارآفرینی بخش تعاون از لحاظ شاخص سیاستگذاری و برنامه‌ریزی ذکر شده‌اند. در کل، عملکرد بخش تعاون نیز در این زمینه در حد متوسط بوده است.

۲.۲.۲. حمایت‌های مشاوره‌ای

چنانکه جدول ۱۲ نشان می‌دهد، کلیه عوامل، مؤثر بر توسعه کارآفرینی ذکر شده‌اند و به غیر از یک مورد، عملکرد تعاون در این زمینه تقریباً مناسب بوده است.

جدول ۱۲. میانگین امتیازات عوامل شاخص حمایت‌های مشاوره‌ای

میانگین امتیاز هر عامل		عوامل مؤثر شاخص حمایت‌های مشاوره‌ای
وضعیت موجود	تأثیر در توسعه کارآفرینی	
۱/۵۶	۲/۴۴	ایجاد و تقویت مراکز مشاوره‌ای در زمینه‌های مختلف ...
۱/۳۸	۲/۴۳	معرفی و ایجاد زمینه مناسب جهت بهره‌گیری از مشاوران برای کارآفرینان تعاون
۱/۵۳	۲/۱۹	تشویق اتحادیه‌های تعاونی به ایجاد و گسترش خدمات مرکزی ...
۱/۵۶	۲/۶۲	حمایت و تشویق شرکتهای تعاونی به گسترش و متنوع کردن فعالیتهای تجاری
۱/۵	۲/۴۸	میانگین نمره شاخص

مأخذ: یافته‌های تحقیق

همان گونه که جدول ۱۲ نشان می‌دهد، به اعتقاد گروه مدیران و کارشناسان ادارات تعاون استان مؤلفه " حمایت و تشویق شرکتهای تعاونی به گسترش و متنوع کردن فعالیتهای تجاری " با کسب امتیازی معادل ۲/۶۲، مؤثرترین عامل انتخاب شده است که در این زمینه، عملکرد بخش تعاون استان نیز نسبتاً مناسب به نظر می‌رسد.

۳.۲.۲. تسهیلات و کمکهای مالی و غیر مالی

نتایج جدول ۱۳ نشان می‌دهد به غیر از مؤلفه اول این شاخص یعنی " اعطای تسهیلات به شرکتهای تعاونی ورشکسته و مشکل‌دار برای رونق مجدد و نیز شرکتهای درحال راه‌اندازی و دارای رشد ویژه " که تقریباً دارای وضعیت نسبتاً خوبی می‌باشد، بقیه عوامل در وضعیت بسیار پایینی قرار دارند، در حالی که به اعتقاد این گروه از صاحب‌نظران، این شاخصها در توسعه کارآفرینی مؤثرند.

جدول ۱۳. میانگین امتیازات عوامل شاخص تسهیلات و کمکهای مالی و غیر مالی

میانگین امتیاز هر عامل		عوامل مؤثر شاخص تسهیلات و کمکهای مالی و غیر مالی
وضعیت موجود	تأثیر در توسعه کارآفرینی	
۱/۷۲	۲/۱۳	اعطای تسهیلات به شرکتهای تعاونی ورشکسته و مشکل دار برای رونق مجدد و نیز شرکتهای در حال راه اندازی و دارای رشد ویژه
۰/۹۴	۲/۳۷	اعطای تسهیلات ویژه و بلاعوض به شرکتهای تعاونی فعال در مناطق محروم
۱/۰۷	۲/۴	تأسیس صندوق حمایت از کارآفرینان تعاون
۰/۹۲	۲/۱۳	تأسیس صندوق ضمانت اعتباری کارآفرینان تعاون
۰/۸۷	۲/۱۳	تخصیص معافتهای مالیاتی بروام کارآفرینان
۱/۰۰	۲/۱۹	طرحهای تخفیف مالیاتی به افراد کارآفرین
۱/۱۳	۲/۴۴	ایجاد زمینه مناسب و اقدامات حمایتی در جهت صادرات محصولات کارآفرین تعاونی
۱/۴۳	۲/۵۶	مشارکت در تأمین کارشناسان و ذینفعان مورد نیاز کارآفرینان تعاونی در بدو تأسیس
۱/۲	۲/۳۵	میانگین نمره شاخص

مأخذ: یافته‌های تحقیق

۴.۲.۲. اطلاع‌رسانی، آموزش و بستر سازی فرهنگی

تأثیر این شاخص در توسعه کارآفرینی با امتیازی برابر با ۲/۲۹، زیاد ذکر شده در حالی که وضعیت موجود از نظر این عامل با میانگین امتیازی برابر با ۱/۴، ضعیف ارزیابی گردیده است. بر پایه جدول ۱۴، تأثیر ۲ عامل «اجرای برنامه‌های آموزشی برای بهبود توانمندیهای کارآفرینی اعضا، مدیران و کارکنان تعاونیها با هزینه دولت» و «گسترش دانش عمومی در خصوص بخش تعاون و کارآفرینی تعاونی از طریق گنجاندن مطالب در کتابهای درسی مدارس و دانشگاهها» در بهبود و توسعه کارآفرینی بیش از بقیه عوامل می‌باشد. اما نتایج به دست آمده نشان می‌دهد که برنامه‌های موجود در خصوص عامل اول نسبتاً مناسب بوده و کارهایی در این زمینه انجام گرفته ولی در مورد عامل دوم متأسفانه کارهای بسیار

اندکی صورت گرفته و این مؤلفه با میانگین امتیاز ۰/۹۴ در پایین ترین سطح از لحاظ وضعیت موجود در بین سایر عوامل ۱۲ گانه قرار گرفته است.

جدول ۱۴. میانگین امتیازات عوامل اطلاع رسانی، آموزش و بستر سازی فرهنگی

میانگین امتیاز هر عامل		عوامل مؤثر شاخص اطلاع رسانی، آموزش و بستر سازی فرهنگی
وضعیت موجود	تأثیر در توسعه کارآفرینی	
۰/۹۴	۲/۵	گسترش دانش عمومی در خصوص بخش تعاون و کارآفرینی تعاونی از طریق گنجاندن مطالب در کتابهای درسی مدارس و دانشگاهها
۱/۷۵	۲/۵۶	اجرای برنامه های آموزشی برای بهبود توانمندیهای کارآفرینی اعضا، مدیران و کارکنان تعاونیها با هزینه دولت
۱/۳۱	۲/۱۳	پخش مستمر برنامه های رادیویی و تلویزیونی در کارآفرینی تعاونی
۱/۲۵	۲/۳۸	اطلاع رسانی شفاف در مورد خدمات و برنامه های حمایتی تعاون به کارآفرینان
۱/۶۳	۲/۲۵	اطلاع رسانی شفاف در مورد قوانین حاکم بر تأسیس شرکتهای تعاونی
۱/۶۳	۲/۰۶	چاپ کتابچه های راهنمای فرصتهای کارآفرینی در بخش تعاون
۱/۴۴	۲/۰۶	برگزاری سمینارها و همایشهای مختلف در خصوص کارآفرینی تعاونی
۱/۴۴	۲/۲۵	معرفی الگوهای کارآفرینی موفق در بخش تعاون
۱/۳۷	۲/۲۵	برگزاری نمایشگاههای دستاوردهای کارآفرینان تعاونی در استان و کشور
۱/۲۵	۲/۲۵	توسعه سیستمهای اطلاعاتی و بانکهای اطلاعاتی
۱/۵۶	۲/۴۴	ترویج و توسعه فرهنگ رقابت بین کسب و کارهای تعاونی
۱/۲۵	۲/۳۷	توسعه و ترویج کارهای گروهی از طریق فرهنگ سازی و ...
۱/۴	۲/۲۹	میانگین نمره شاخص

مأخذ: یافته های تحقیق

۵.۲.۲. اصلاحات اداری

تحلیل داده‌های به دست آمده از این گروه نمونه آماری تحقیق نشان می‌دهد که وضعیت موجود بخش تعاون از لحاظ این شاخص، در بین سایر شاخصهای پنجگانه با میانگین امتیازی برابر با ۱/۱۹، در آخرین رتبه قرار گرفته در حالی که تأثیر این شاخص در توسعه کارآفرینی زیاد ذکر شده است. میانگین امتیازات مؤلفه‌های این شاخص (جدول ۱۵) نشان می‌دهد وضعیت موجود عوامل شاخص اصلاحات اداری در ارزیابیهای انجام شده، ضعیف تشخیص داده شده است که این نشاندهنده عملکرد نامناسب در این بخش می‌باشد.

جدول ۱۵. میانگین امتیازات عوامل شاخص اصلاحات اداری

میانگین امتیاز هر عامل		عوامل مؤثر شاخص اصلاحات اداری
وضعیت موجود	تأثیر در توسعه کارآفرینی	
۱/۰	۲/۲۵	اصلاح قوانین مالیاتی مرتبط با کارآفرینان تعاونی
۱/۳۸	۲/۳۱	اتخاذ تدابیر جهت کاهش موانع اداری - دولتی در فرایندهای کارآفرینی
۱/۵	۲/۱۹	اتخاذ تدابیر تسریع کننده فرایندهای کارآفرینی ادارات تعاون
۱/۰	۲/۰۶	تنوع بخشیدن به منابع سرمایه‌ای از طریق اصلاح قوانین مربوط به افزایش سرمایه
۱/۱۹	۲/۲	میانگین نمره شاخص

مأخذ: یافته‌های تحقیق

۳.۲. اولویت‌بندی عوامل تأثیرگذار از دیدگاه مدیران و مسئولان شرکتهای تعاونی

همان گونه که اطلاعات جدول ۱۶ نشان می‌دهد، تمامی عوامل مؤثر بر توسعه کارآفرینی با کسب امتیازات پایین‌تر از حد میانگین (۱/۵)، در وضعیت ضعیف قرار گرفته‌اند، در شرایطی که به نظر دست‌اندرکاران شرکتهای تعاونی تمامی این پنج عامل می‌توانند در توسعه کارآفرینی در بخش تعاون تأثیر مستقیم و زیادی داشته باشند. در ادامه به توصیف هر کدام از عوامل پنجگانه می‌پردازیم.

جدول ۱۶. میانگین امتیازات شاخصهای توسعه کارآفرینی از دیدگاه مدیران و مسئولان

شرکتهای تعاونی استان

میانگین امتیاز هر شاخص		شاخصهای مؤثر بر توسعه کارآفرینی
تأثیر در توسعه کارآفرینی	وضعیت موجود	
۲/۰۹	۱/۱۲	سیاستگذاری و برنامه‌ریزی
۲/۱۲	۱/۰۳	حمایتهای مشاوره‌ای
۲/۱	۰/۹۸	تسهیلات و کمکهای مالی و غیر مالی
۲/۰۹	۱/۰۸	اصلاحات اداری
۲/۱۳	۱/۰۵	اطلاع‌رسانی، آموزش و بسترسازی فرهنگی

مأخذ: یافته‌های تحقیق

۱.۳.۲. سیاستگذاری و برنامه‌ریزی

نتایج حاصل از پرسشنامه‌های جمع‌آوری شده نشان می‌دهد که این شاخص از نظر گروه مدیران و مسئولان شرکتهای تعاونی استان با اینکه از لحاظ وضع موجود شرایط مطلوبی ندارد، اما با امتیازی برابر با ۱/۱۲ وضعیت موجود بهتری نسبت به بقیه شاخصها دارد. این در حالی است که در اولویت‌بندی عوامل مؤثر بر توسعه کارآفرینی به عنوان آخرین عامل ذکر شده است. جدول ۱۷ نشان‌دهنده امتیازات هر کدام از عوامل شاخص مذکور از نظر وضعیت موجود و وضعیت تأثیرگذاری می‌باشد.

جدول ۱۷. میانگین امتیازات عوامل شاخص سیاستگذاری و برنامه‌ریزی

میانگین امتیاز هر عامل		عوامل مؤثر شاخص سیاستگذاری و برنامه‌ریزی
تأثیر در توسعه کارآفرینی	وضعیت موجود	
۱/۹۶	۱/۰۴	تدوین راهبرد کارآفرینی در بخش تعاون
۲/۱۲	۱/۴۲	تدوین اهداف بلندمدت و کوتاه‌مدت کارآفرینی در بخش تعاون
۱/۹۲	۱/۲۳	طراحی سیستم ارزیابی عملکرد کارآفرینی در بخشهای مختلف تعاونی
۲/۱۹	۱/۰۸	ارائه گزارش‌های حمایتی، موفقیتها و شکستهای کارآفرینی تعاونی
۲/۲۴	۰/۸۵	تأسیس بخش مدیریت کارآفرینی در وزارتخانه تعاون
۲/۰۹	۱/۱۲	میانگین نمره شاخص

مأخذ: یافته‌های تحقیق

براساس نتایج جدول فوق تأسیس بخش مدیریت کارآفرینی در وزارتخانه تعاون مهمترین عامل تأثیرگذار از دیدگاه گروه آماری مورد نظر ذکر شده است، در حالی که این عامل در ارزیابی وضعیت موجود با امتیاز ۰/۸۵ ضعیفترین عملکرد را در این بخش به خود اختصاص داده است.

۲.۳.۲. حمایت‌های مشاوره‌ای

نتایج جدول ۱۸ نشان می‌دهد که این شاخص از دیدگاه ارزیابی شوندگان در بهبود کارآفرینی نقش مؤثری می‌تواند داشته باشد، ولی از لحاظ وضعیت موجود دارای عملکرد ضعیفی است.

جدول ۱۸. میانگین امتیازات عوامل شاخص حمایت‌های مشاوره‌ای

میانگین امتیاز هر عامل		عوامل مؤثر شاخص حمایت‌های مشاوره‌ای
وضعیت موجود	تأثیر در توسعه کارآفرینی	
۱/۱۲	۲/۱۵	ایجاد و تقویت مراکز مشاوره‌ای در زمینه‌های مختلف ...
۰/۸۵	۲/۲۷	معرفی و ایجاد زمینه مناسب جهت بهره‌گیری از مشاوران برای کارآفرینان تعاون
۰/۹۶	۱/۹۶	تشویق اتحادیه‌های تعاونی برای ایجاد و گسترش خدمات مرکزی ...
۱/۱۹	۲/۱۲	حمایت و تشویق شرکتهای تعاونی به گسترش و متنوع کردن فعالیتهای تجاری
۱/۰۳	۲/۱۲	میانگین نمره شاخص

مأخذ: یافته‌های تحقیق

۳.۳.۲. تسهیلات و کمک‌های مالی و غیر مالی

یکی دیگر از عواملی که می‌تواند در بهبود کارآفرینی در بخش تعاون نقش مؤثری ایفا نماید، عامل حمایت و کمک‌های مالی و غیر مالی به کارآفرینان بخش تعاون می‌باشد که براساس نتایج به دست آمده از پرسشنامه‌ها عملکرد تعاون در این بخش بسیار ضعیف ارزیابی شده به گونه‌ای که با کسب امتیازی برابر با ۰/۹۸ در بین سایر عوامل در آخرین رتبه قرار گرفته است.

همان گونه که نتایج جدول ۱۹ نشان می‌دهد، عامل " ایجاد زمینه مناسب و اقدامات حمایتی در جهت صادرات محصولات کارآفرین تعاونی " با میانگین امتیاز ۲/۴۲ مؤثرترین و " تخصیص معافیت‌های مالیاتی بر و ام کارآفرینان " با امتیازی برابر با ۱/۹۲ کم‌تأثیرترین عوامل توسعه کارآفرینی ذکر شده‌اند. براساس داده‌های جدول فوق وضعیت موجود عوامل یعنی عملکرد تعاون در خصوص این پارامترها مناسب نبوده است.

جدول ۱۹. میانگین امتیازات عوامل شاخص تسهیلات و کمک‌های مالی و غیر مالی

میانگین امتیاز هر عامل		عوامل مؤثر شاخص تسهیلات و کمک‌های مالی و غیر مالی
وضعیت موجود	تأثیر در توسعه کارآفرینی	
۰/۸۸	۲/۱۲	اعطای تسهیلات به شرکتهای تعاونی ورشکسته و مشکل‌دار برای رونق مجدد و نیز شرکتهای در حال راه‌اندازی و دارای رشد ویژه
۰/۹۲	۲/۰۴	اعطای تسهیلات ویژه و بلاعوض به شرکتهای تعاونی فعال در مناطق محروم
۰/۸۵	۲/۰۸	تأسیس صندوق حمایت از کارآفرینان تعاون
۱/۱۲	۲/۰۸	تأسیس صندوق ضمانت اعتباری کارآفرینان تعاون
۱/۱۲	۱/۹۲	تخصیص معافیت‌های مالیاتی بروام کارآفرینان
۱/۰	۲/۲۷	طرحهای تخفیف مالیاتی به افراد کارآفرین
۱/۰۴	۲/۴۲	ایجاد زمینه مناسب و اقدامات حمایتی در جهت صادرات محصولات کارآفرین تعاونی
۰/۸۸	۲/۰۴	مشارکت در تأمین کارشناسان و ذینفعان مورد نیاز کارآفرینان تعاونی در بدو تأسیس
۰/۹۸	۲/۱	میانگین نمره شاخص

مأخذ: یافته‌های تحقیق

به اعتقاد مسئولان شرکتهای تعاونی، تأثیر این شاخص به همراه عامل سیاستگذاری و برنامه‌ریزی در بین شاخصهای پنجگانه کمتر از بقیه بوده است. میانگین امتیازات عوامل این شاخص به شرح جدول ۲۰ می‌باشد.

جدول ۲۰. میانگین امتیازات عوامل شاخص اصلاحات اداری

میانگین امتیاز هر عامل		عوامل مؤثر شاخص اصلاحات اداری
وضعیت موجود	تأثیر در توسعه کارآفرینی	
۱/۰۸	۲/۰۴	اصلاح قوانین مالیاتی مرتبط با کارآفرینان تعاونی
۰/۹۲	۲/۲۷	اتخاذ تدابیر جهت کاهش موانع اداری - دولتی در فرایندهای کارآفرینی
۱/۱۹	۲/۰۰	اتخاذ تدابیر تسریع کننده فرایندهای کارآفرینی ادارات تعاون
۱/۱۵	۲/۰۸	تنوع بخشیدن به منابع سرمایه‌ای از طریق اصلاح قوانین مربوط به افزایش سرمایه
۱/۰۸	۲/۰۹	میانگین نمره شاخص

مأخذ: یافته‌های تحقیق

همان‌طور که جدول ۲۰ نشان می‌دهد، وضعیت موجود عوامل شاخص اصلاحات اداری در ارزیابیهای انجام شده ضعیف بوده در حالی که در بهبود و توسعه کارآفرینی مؤثر ذکر شده‌اند.

۵.۳.۲. اطلاع‌رسانی، آموزش و بسترسازی فرهنگی

در بسیاری موارد به نظر اکثر کارشناسان مسائل مختلف اجتماعی، عامل فرهنگ‌سازی و آموزش یکی از مهمترین ارکان توسعه و پیشرفت ذکر می‌شود. براین اساس و با توجه به نتایج به‌دست آمده از پرسشنامه‌های جمع‌آوری شده، عامل اطلاع‌رسانی، آموزش و بسترسازی فرهنگی با امتیازی برابر با ۲/۱۳ تأثیرگذارترین عامل در پیشرفت و توسعه کارآفرینی در بخش تعاون ذکر شده در حالی که عملکرد تعاون از نظر این شاخص با امتیازی برابر با ۱/۰۵ ضعیف

دانسته شده به گونه‌ای که در بین ۵ شاخص در رتبه چهارم قرار گرفته است. جدول ۲۱ نشان‌دهنده میانگین امتیازات هر عامل از دو منظر مورد ارزیابی یعنی وضع موجود و وضعیت تأثیر گذاری می‌باشد.

جدول ۲۱. میانگین امتیازات عوامل شاخص اطلاع‌رسانی، آموزش و بستر سازی فرهنگی

میانگین امتیاز هر عامل		عوامل مؤثر شاخص اطلاع‌رسانی، آموزش و بستر سازی فرهنگی
وضعیت موجود	تأثیر در توسعه کارآفرینی	
۱/۱۲	۲/۰۰	گسترش دانش عمومی در خصوص بخش تعاون و کارآفرینی تعاونی از طریق گنجاندن مطالب در کتابهای درسی مدارس و دانشگاهها
۱/۰۸	۲/۲۳	اجرای برنامه‌های آموزشی برای بهبود توانمندیهای کارآفرینی اعضا،مدیران و کارکنان تعاونیها با هزینه دولت
۱/۰۰	۲/۲۷	بخش مستمر برنامه‌های رادیویی و تلویزیونی در خصوص کارآفرینی تعاونی
۱/۰۸	۲/۱۵	اطلاع رسانی شفاف در مورد خدمات و برنامه‌های حمایتی تعاون به کارآفرینان
۱/۰۴	۲/۰۴	اطلاع رسانی شفاف در مورد قوانین حاکم بر تأسیس شرکتهای تعاونی
۰/۸۸	۱/۸۵	چاپ کتابچه‌های راهنمای فرصتهای کارآفرینی در بخش تعاون
۱/۱۲	۲/۱۲	برگزاری سمینارها و همایشهای مختلف در خصوص کارآفرینی تعاونی
۱/۱۹	۲/۳۵	معرفی الگوهای کارآفرینی موفق در بخش تعاون
۱/۱۲	۲/۱۵	برگزاری نمایشگاههای دستاوردهای کارآفرینان تعاونی در استان و کشور
۱/۱۵	۲/۳۵	توسعه سیستمهای اطلاعاتی و بانکهای اطلاعاتی در خصوص اطلاعات بازار، تحقیقات و... در بخش تعاون
۱/۰۴	۱/۹۶	ترویج و توسعه فرهنگ رقابت بین کسب و کارهای تعاونی
۱/۰۴	۲/۱۵	توسعه و ترویج کارهای گروهی از طریق فرهنگ سازی و ...
۱/۰۵	۲/۱۳	میانگین نمره شاخص

مأخذ: یافته‌های تحقیق

همان گونه که از جدول ۲۱ پیداست، به اعتقاد مسئولان شرکتهای تعاونی استان آذربایجان شرقی، دو عامل "معرفی الگوهای کارآفرینی موفق در بخش تعاون" و "توسعه سیستمهای اطلاعاتی" با میانگین امتیازی برابر با ۲/۳۵ بیشترین تأثیر و "ترویج و توسعه فرهنگ رقابت بین کسب و کارهای تعاونی" و "چاپ کتابچههای راهنمای فرصتهای کارآفرینی در بخش تعاون" کمترین تأثیر را نسبت به دیگر عوامل در توسعه کارآفرینی داشته‌اند.

۳. ارزیابی عوامل درون‌سازمانی مؤثر بر توسعه کارآفرینی

یکی دیگر از بخشهایی که باید مورد ارزیابی قرار می‌گرفت، شناسایی و تأثیرگذاری و اولویت‌بندی عوامل درون‌سازمانی بود. بدین منظور با استفاده از نظر کارشناسان و صاحب‌نظران امر، پرسشنامه مستقل دیگری با ۲۹ سؤال چهارگزینه‌ای تدوین و در بین جامعه آماری مورد نظر یعنی شرکتهای تعاونی (۳۵۱ شرکت) توزیع گردید. چنانکه پیشتر گفته شد، امتیاز هر عامل از ۱ تا ۴ تعیین گردید که امتیاز ۱ به وضعیت کاملاً نامناسب و امتیاز ۴ به وضعیت کاملاً مناسب اختصاص یافت. امتیاز ۲/۵ نیز به عنوان میانگین، نشان‌دهنده وضعیت متوسط است. با این تفاسیر و براساس داده‌های به دست آمده و تحلیلهای انجام شده بر روی پرسشنامه‌های جمع‌آوری شده، کلیه ۲۹ عامل مورد نظر به عنوان عوامل درون‌سازمانی تأثیرگذار بر توسعه کارآفرینی و نوآوری شرکتهای تعاونی ذکر گردیدند. در جدول ۲۲ میانگین امتیازات کسب شده توسط هر عامل نشان داده شده است.

جدول ۲۲. میانگین امتیازات عوامل درون‌سازمانی مؤثر بر توسعه کارآفرینی و نوآوری

شرکتهای تعاونی

میانگین امتیازات	عوامل درون‌سازمانی مؤثر بر توسعه کارآفرینی و نوآوری شرکتهای تعاونی
۳/۲۸	سهولت دسترسی به اطلاعات مورد نیاز
۳	سهولت دسترسی به بودجه، اعتبار و منابع شرکت
۲/۹۶	تأثیرات نظر کارکنان در تصمیم‌گیری سرپرستان و مدیران (مشارکت کارکنان در تصمیم‌گیری‌ها و برنامه‌ریزی‌ها)
۳/۲	تحمل شکست و اشتباه کارکنان در زمینه‌های فعالیتهای نوآورانه
۳/۲	حمایت مدیریت ارشد از کارکنان در جهت خلق و پیگیری ایده‌های نو

ادامه جدول ۲۲

۳/۰۴	انعطاف پذیری و آزادی عمل کارکنان در انجام وظایف و مسئولیتهای مرتبط با شغل
۳/۲	حاکمیت فرهنگ مسئولیت پذیری، تلاش، جدیت، پشتکار در شرکت و نبود فرهنگ تظاهر به کار و مسئولیت
۳/۲۴	گرایش مدیران و کارکنان به انجام کار گروهی
۳/۳۲	اطلاع و تصویر روشن کارکنان از آینده و برنامه‌های بلندمدت شرکت
۲/۹۶	توجه و حساسیت زیاد مدیران شرکت به بازار و تحولات موجود در آن و علاقه‌مندی آنها برای ورود به بازارهای جدید
۳/۱۶	توجه و حساسیت بالای مدیران و کارشناسان به مشتریان و خواسته‌ها و نیازهای پنهان
۳/۲۸	کارکنان با بلوغ فکری بالا، تحول‌گرا، با اعتماد به نفس بالا، توفیق طلب، خودجوش و مسلط بر کار و وظایف خود
۳/۳۲	اعتماد کارکنان به مدیریت
۲/۳۲	اعتماد مدیریت به کارکنان
۳/۲۴	سرعت، دقت و به موقع بودن تصمیم‌گیری‌های مدیران
۳/۰۴	صراحت و قاطعیت تصمیم‌گیری‌های مدیران ارشد و اعلام صریح آنها
۳/۳۶	حاکمیت تفکر نوآورانه، پویا، کارآفرینانه و تحول‌گرا در بدنه مدیریت شرکت
۳/۳۲	قدردانی و ارزش نهادن مدیریت به کارکنان صاحب ایده و خلاق
۳/۲۴	ایجاد سازوکارهای لازم به منظور تراوش ایده‌های جدید توسط کارکنان و تلاش مدیران در به کارگیری ایده‌های نو
۳/۱۲	توجه به تحقیقات و سرمایه‌گذاری در زمینه طراحی، نوآوری و تحقیق و توسعه
۳/۰۸	تقسیم عادلانه منافع حاصل از کارآفرینی بین سازمان و کارکنان کارآفرین
۳/۰۸	تشویق و حمایت از ریسکهای حساب شده و معقول کارکنان
۳/۲۸	اعطای پاداش هدفمند براساس عملکرد و بازخورد و شفافیت فرایند اعطای پاداش و رعایت عدالت
۳/۲۴	فراهم نمودن فرصتهای مناسب بهبود عملکرد برای کارکنان
۳/۰۸	استفاده از فناوری اطلاعات مناسب
۳/۱۲	ارائه آموزشهای لازم به کارکنان در راستای خلاقیت، نوآوری و کارآفرینی سازمانی
۳/۰۸	ریسک پذیری و تحمل ابهام، واکنش بموقع و سریع مدیریت شرکت در قبال تحولات
۳/۳۰	رقابت پذیری و گرایش مدیریت شرکت به برتری جویی، تمایز در بازار و پیشرو بودن
۳/۲۰	فرصت‌گرایی مدیران شرکتها در مقابل تهدید‌گرایی

مأخذ: یافته‌های تحقیق

بر اساس اطلاعات جدول ۲۲، عوامل زیر با کسب بیشترین میانگین نمره، به عنوان عوامل با تأثیرگذاری زیاد ذکر شده‌اند که به‌نوعی فقدان آنها را می‌توان موانع توسعه کارآفرینی و نوآوری شرکتها تلقی کرد:

۱. حاکمیت تفکر نوآورانه، پویا، کارآفرینانه و تحول‌گرا در بدنه مدیریت شرکت؛ ۲. قدردانی و ارزش‌نهادن مدیریت به کارکنان صاحب ایده و خلاق؛ ۳. اطلاع و تصویر روشن کارکنان از آینده و برنامه‌های بلندمدت شرکت؛ ۴. اعتماد کارکنان به مدیریت و اعتماد مدیریت به کارکنان.

نتیجه‌گیری و پیشنهاد

اداره کل تعاون استان طی پنج سال مورد بررسی در زمینه ترویج فرهنگ تعاون، اشتغال‌زایی و جلب مشارکتهای مردمی در خصوص امر تعاون موفق عمل نموده است، به طوری که تعداد شرکت‌های تعاونی تازه تأسیس طی سالهای ۸۲ تا ۸۶ برابر با ۲۴۱۰ و میزان اشتغال‌زایی ۱۹۲۱۶ نفر بوده است.

در خصوص نقش بالقوه تعاون در توسعه کارآفرینی، یافته‌های حاصل از تحلیل پرسشنامه‌های جمع‌آوری شده از سه گروه جامعه آماری نشان می‌دهد که از دیدگاه آنها اهمیت پنج عامل تأثیرگذار در توسعه کارآفرینی در حد زیاد ارزیابی شده و در بین این عوامل بیشترین اهمیت به ترتیب به دو عامل سیاست‌گذاری و برنامه‌ریزی و تسهیلات و کمک‌های مالی و غیرمالی داده شده است.

بررسی نقش تعاون در هر یک از پنج عامل یاد شده در توسعه کارآفرینی نشان می‌دهد که در بعد سیاست‌گذاری و برنامه‌ریزی، اقدامات لازم از طرف تعاون صورت نگرفته است. در بین متغیرهای سیاست‌گذاری و برنامه‌ریزی، وضعیت عوامل ارائه گزارش حمایتها، موفقیتها و شکستهای کارآفرینی تعاونی و تأسیس بخش مدیریت کارآفرینی در وزارتخانه تعاون از همه عوامل نامناسبتر بوده‌اند که باید در این مورد توجه لازم از سوی مسئولان محترم تعاون به عمل آید.

در بعد حمایت‌های مشاوره‌ای میانگین امتیازات به دست آمده ۱/۲۶ می‌باشد که این وضعیت نیز نشان‌دهنده عملکرد نامناسب تعاون بوده است. در بین متغیرهای این شاخص، وضعیت دو عامل معرفی و ایجاد زمینه مناسب برای بهره‌گیری از مشاوران و گسترش خدمات مرکزی از قبیل ... نامناسبتر از بقیه عوامل و نیازمند توجه و کار بیشتر از سوی دست‌اندرکاران می‌باشند.

در بعد تسهیلات و کمک‌های مالی و غیرمالی، میانگین امتیازات به دست آمده ۱/۰۹ می‌باشد که نشان می‌دهد این شاخص در بین عوامل پنجگانه نامناسبترین وضعیت را دارد و در این خصوص اقدامات مناسبی از سوی تعاون صورت نگرفته است. در بین متغیرهای این شاخص، وضعیت سه عامل اعطای تسهیلات ویژه و بلاعوض به شرکتهای تعاونی فعال در مناطق محروم، تأسیس صندوق حمایت از کارآفرینان تعاون و تخصیص معافیت‌های مالیاتی بر وام کارآفرینان در بین عوامل دیگر دارای نامناسبترین وضعیت و نیازمند توجهات جدی و اساسی از سوی متولیان امر تعاون می‌باشند.

در بعد اصلاحات اداری میانگین امتیازات به دست آمده ۱/۱۳ می‌باشد که نشان می‌دهد این شاخص نیز به مانند شاخص قبلی در بین عوامل پنجگانه وضعیت نامناسبی دارد. در بین متغیرهای این شاخص، وضعیت دو عامل اصلاح قوانین مالیاتی مرتبط با کارآفرینان تعاونی و تنوع بخشیدن به منابع سرمایه‌ای از طریق اصلاح قوانین مربوط به افزایش سرمایه از بقیه عوامل نامناسبتر است که باید توجه لازم از سوی تعاون در این باره انجام گیرد.

در بعد اطلاع‌رسانی، آموزش و بسترسازی فرهنگی میانگین امتیازات به دست آمده ۱/۲۲ می‌باشد. امتیاز این شاخص نیز پایین‌تر از مقدار متوسط است و نشان می‌دهد در این خصوص اقدامات لازم از طرف تعاون صورت نگرفته است. در بین متغیرهای این شاخص، وضعیت چهار عامل گسترش دانش عمومی در خصوص بخش تعاون و کارآفرینی تعاونی از طریق ...، توسعه و ترویج کارهای گروهی از طریق فرهنگ‌سازی، بخش مستمر برنامه‌های

رادیویی و تلویزیونی در خصوص کارآفرینی تعاونی و اطلاع رسانی شفاف در مورد خدمات و برنامه‌های حمایتی تعاون به کارآفرینان نامناسبتر از بقیه و نیازمند اقدامات اساسی و ویژه از سوی تعاون است.

بر اساس یافته‌های این پژوهش، پیشنهادهای زیر ارائه می‌شود:

۱. تدوین برنامه‌های راهبردی پنجساله کارآفرینی تعاونی: با توجه به اهمیت بالای اهداف بلندمدت و کوتاه‌مدت در توسعه کارآفرینی بخش تعاون از دیدگاه جامعه آماری لازم است برنامه راهبردی پنجساله و اهداف عملیاتی سالانه در وزارتخانه تعاون برای توسعه فعالیتهای کارآفرینی تدوین گردد. براین اساس، باید کلیه راهکارهای تحقق اهداف مشخص و مرکز کنترل راهبردی برنامه ایجاد شود تا بتوان بر اساس آن میزان تحقق اهداف را کنترل کرد.
۲. تعیین واحد متولی کارآفرینی در وزارتخانه تعاون: با توجه به اینکه جامعه آماری اهمیت این عامل (تأسیس بخش مدیریت کارآفرینی در بخش تعاون) را در حدزیاد ارزیابی کرده‌اند، لذا ضروری است در وزارتخانه تعاون یک بخش به عنوان متولی ارتقای کارآفرینی مشخص گردد تا فعالیتهای کارآفرینی به صورت یکپارچه و منسجم اجرا و پیگیری شوند.
۳. تدوین طرح جامع مالیاتی خاص کارآفرینان تعاونی: اگرچه قوانین مالیاتی و معافتهای خاص مالیاتی برای کارآفرینان کشور در نظر گرفته شده است، ولی به نظر می‌رسد که طراحی و تدوین طرح جامع مالیاتی ویژه کارآفرینان تعاونی جهت افزایش انگیزه برای شروع و ادامه کار ضروری می‌باشد.
۴. تأسیس مراکز مشاوره‌ای کارآفرینی تعاونی: آنچه به صورت مشترک بین کشورهای موفق در زمینه کارآفرینی تعاونی نمایان است، وجود انواع خدمات مشاوره‌ای به کارآفرینان است که زیرمجموعه‌ای از خدمات آموزشی محسوب می‌شود. توسعه کارآفرینی تعاونی به عنوان یک حرکت راهبردی از وظایف وزارتخانه تعاون به شمار می‌آید و بدیهی است نحوه تصمیم‌گیری، برنامه‌ریزی و انجام اقداماتی در این خصوص نیز به عهده این وزارتخانه می‌باشد.

۵. تهیه و تنظیم دفترچه‌های راهنمای انواع حمایت‌های تعاونی از کارآفرینی: تهیه و تنظیم دفترچه راهنما ابزاری برای معرفی و اطلاع‌رسانی اصول، قوانین، اخبار و اطلاعات مرتبط برای کارآفرینان تعاونی است و تهیه مستندات مشخص و بهنگام از سوی دست‌اندرکاران کارآفرینی در بخش تعاون و منسجم کردن آنها در قالب دفترچه‌های راهنما و توزیع آنها به منظور اطلاع‌رسانی می‌تواند راهکاری جهت توسعه کارآفرینی در بخش تعاون باشد.
۶. طراحی وبگاه کارآفرینی در وزارتخانه تعاون: از دیگر فعالیت‌های حمایتی و اطلاع‌رسانی وزارتخانه تعاون طراحی وبگاه کارآفرینی در سطح وزارتخانه تعاون می‌باشد. در این وبگاه، این وزارتخانه می‌تواند اطلاعات مربوط به تحولات محیطی، اخبار و قوانین مربوط به کارآفرینی و سایر اطلاعات لازم را در اختیار کارآفرینان قرار دهد. همچنین این وبگاه می‌تواند تعامل کارآفرینان را با وزارتخانه و اداره کل استانها تسهیل نماید.
۷. تنظیم برنامه‌های ارتقای فرهنگ کارآفرینی در بخش تعاون: با توجه به اینکه یکی از اثربخش‌ترین روشها برای مدیریت تحول در افراد، گروهها، سازمانها، جوامع و ... مدیریت فرهنگی است، لذا توصیه می‌شود برای شکل دهی، تقویت و ارتقای رفتارهای کارآفرینانه در بخش تعاون، ترویج فرهنگ کارآفرینی در دستور کار وزارتخانه تعاون قرار گیرد.

منابع

۱. احمد پور داریانی، محمود (۱۳۷۹)، کارآفرینی؛ تعاریف، الگوها و نظریات، انتشارات شرکت پردیس، تهران.
۲. اداره کل تعاون استان آذربایجان شرقی، واحد آمار و اطلاعات (۱۳۸۲-۸۶).
۳. بیات، اصغر (۱۳۸۳)، پیشرفت و توسعه تعاونی‌ها، مأخذ سازمان بین‌المللی کار، انتشارات پایگان.
۴. سعیدی کیا، مهدی (۱۳۸۳)، آشنایی با کارآفرینی، انتشارات سپاس، تهران.
۵. گل محمدی، حمید (۱۳۸۵)، گذار به کارآفرینی تعاونی، انتشارات پایگان، تهران.
۶. وزارت تعاون (۱۳۸۴)، مباحث نوین در مدیریت شرکتهای تعاونی، معاونت تحقیقات، آموزش و ترویج، انتشارات پایگان.